

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94 (477.030) "1990"

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ
У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИХ ВИДАННЯХ
(НА ПРИКЛАДІ ОУН ТА УПА)

Степан БОРЧУК

ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника",
кафедра всесвітньої історії, e-mail: borchuk_s@ukr.net
вул. Шевченка 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна

Проаналізовано український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни. Основну увагу акцентовано на аналізі специфіки висвітлення ОУН та УПА в енциклопедичних виданнях. Розкрито зміни у векторах висвітлення національно-визвольного руху в історичній літературі. Простежено зміни у поданні основної інформації в проектах енциклопедичного формату. Суттєву увагу акцентовано на специфіці викладу матеріалу у гаслах, присвячених ОУН та УПА. Представлена на прикладі проаналізованих гасел інформація дає змогу зрозуміти процес наукової реконструкції загального полотна історичного процесу, суспільно-політичного контексту та окремі аспекти самостійницького руху в різних енциклопедичних форматах. На основі статей, вміщених в енциклопедичних проектах, охарактеризовано здобутки та майбутні перспективи висвітлення національно-визвольного руху в енциклопедичному форматі. Опрацьований масив дає змогу, окрім аналізу та широких констатацій, визначити і проблемні вектори висвітлення визвольного руху енциклопедичними виданнями, які необхідно вирішити сучасній історичній науці, з урахуванням суспільного інтересу і запитів держави.

Ключові слова: енциклопедія, Друга світова війна, ОУН, УПА, національно-визвольний рух, ЕІУ, гасла, націоналізм, самостійницький рух.

Український національно-визвольний рух займає чільне місце серед історичних досліджень і привертає увагу багатьох дослідників та читачів. Це пов'язано не лише з тим, що ця проблематика тривалий час знаходилася в ніші табуйованих тем за часів Радянського Союзу та під викривленим заангажованим ідеологічним "рядном" трансливалася суспільству. Саме ідеологічне викривлення та необ'єктивність подання інформації призвело до того, що на сучасному етапі становлення України, незважаючи на те, що визвольний рух став центральним об'єктом наукових студій ще з незалежності, так і не сформовано об'єктивної, наукової оцінки ролі найактивніших носіїв ідеї "Вільної України". Роль найактивніших поборників "української ідеї" у 20–50-х роках узяли на себе українські націоналісти. Саме вони зайняли провідну нішу в дослідженнях науковців, виступаючи основним об'єктом та суб'єктом національно-визвольного руху у роки Другої світової війни.

З 90-х років самостійницький рух привернув увагу багатьох дослідників і читачів, які цікавляться тогочасними подіями. Поряд з "ювілейними" з'явилася низка публікацій та видань, автори яких намагалися, з одного боку, глибше й детальніше проаналізувати окремі події та явища, а з іншого, – чіткіше й виразніше концептуалізувати їх, здійснити широкі порівняння й асоціації, осмислити цей феномен на якісно новому теоретичному рівні.

Звичайно, слід узяти до уваги, що статті, присвячені історії ОУН та УПА, писалися в різний час і багатьма авторами, відповідно різнилися методологічні параметри та ідеологічні вектори, які, на жаль, синхронізувалися з певними політичними процесами, які відбувалися в Україні. Це, за визначенням, заклало певні розбіжності в трактування окремих подій та їхніх безпосередніх учасників. Однак можна стверджувати з упевненістю, що всі вони загалом формують повний україноцентричний концепт цього явища, що й стало одним з визначальних у вітчизняній історії. Водночас необхідно констатувати остаточне подолання радянської "спад-

щини”, яка виключала специфіку українського визвольного руху й нерозривно пов’язувала його з подіями загального “всерадянського” руху Опору. А учасників ОУН та УПА взагалі таврували зрадниками і не вміщували публікацій про українські організації в енциклопедичних виданнях. Незважаючи на колосальну кількість досліджень, присвячених діяльності ОУН та УПА, кількість енциклопедичних праць лишається доволі незначною, але саме енциклопедичні проекти є специфічною індикацією етапів фундаментальних досліджень, які резюмують і підсумовують існуючі наукові розвідки із цієї проблематики. Разом із тим енциклопедичний формат дає змогу репрезентувати фінальні напрацювання історичних досліджень, що ілюструють широкому загалу історіографічні тенденції гуманітарного виміру.

Нашим завданням є аналіз висвітлення українського самостійницького руху часів Другої світової війни на сторінках енциклопедичних видань. Варто зазначити, що об’єктом цієї розвідки стали не всі наявні енциклопедії, в яких містяться гасла вказаної проблематики, а лише ті, які, на наш погляд, відіграли ключову роль у формуванні “енциклопедичного образу” національно-визвольного руху.

Першою фундаментальною науковою працею, що містить систематизовані знання про Україну, стала “Енциклопедія Українознавства”, спроектована й реалізована під егідою Наукового товариства ім. Т. Шевченка, підготовлена й видана українськими діаспорними вченими в Сарселі (передмістя Парижа, Франція). Ініціатором та головним редактором видання став професор В. Кубійович, авторами статей, зокрема, – А. Жуковський, Ю. Шевельов, В. Маркусь, О. Оглоблин, М. Глобенко, С. Янів та інші. Це була 3-томна енциклопедія (1949–1952) і 10-томна словникова частина (1955–1984): 1 600 друкованих аркушів, понад 20 тисяч термінів. За часів Радянського Союзу ця книга не потрапила до читача зі зрозумілих причин. Але вже з перших років незалежності репринтне видання здійснено відразу у двох видавництвах Львова й у київському видавництві “Глобус”. Так, у Львові було створено видавничий комітет, що його очолили троє співголів – І. Гель, М. Жулинський, О. Романів. Перевидання було здійснено під егідою НТШ на кошти кількох спонсорів, серед яких – підприємства Львова, Львівщини та за рахунок внесків від приватних осіб. Художнє оформлення енциклопедії здійснювалося Ю. Кучабським.

У 1-му томі вміщено статтю Олега Романіва “Довгий, тернистий, шлях українства до самопізнання”, де подано доволі змістовну інформацію з історії українських енциклопедій та “Енциклопедії українознавства” зокрема. Планувалося також видання двох нових, додаткових, томів, у яких мало бути висвітлено найновіші явища, факти й аспекти сучасного життя України, а також виправлено помилки й недоліки, допущені в попередніх томах енциклопедії.

Видання мало чіткий україноцентричний підхід, містило розгорнуті сюжети, щоправда, цілісна концепція Другої світової війни не була сформована. “Енциклопедія Українознавства” стала головним на той час орієнтиром, що мав сприяти продукуванню якісно нових концептуальних підходів до вивчення української історії.

На сторінках “Енциклопедії Українознавства” міститься декілька статей, на підставі яких можна зробити висновки щодо позиції авторів та редакційної колегії до українського національно-визвольного руху в роки Другої світової війни.

В одинадцятому томі (розділ 8) подано матеріал, присвячений Другій світовій війні. Автори розкривають процес виникнення самостійницького руху, а також його еволюцію в нових умовах. Незважаючи на спроби адаптуватися до “нового порядку”, який встановили нацисти на окупованих територія, більшість місцевого населення й громадсько-політичних сил не змогли змиритися з антиукраїнською політикою гітлерівців та румунської адміністрації. Свідченням цього став рух Опору, складовими якого були відділи “Поліської Січі”, пізніше – УПА, УНРА, Т. Бульби-Боровця, ОУН, УПА, а також “червоні” партизани. Наголошувалося на тому, що, на відміну від польського руху Опору, який значною мірою скеровувався еміграційним урядом у Лондоні, у роки війни “екзильний уряд УНР не виявляв помітної активності. З вересня 1939 А. Лівницький під наглядом поліції перебував у Варшаві, а функції гол. Директорії УНР виконував у 1939–40 рр. В. Прокопович, що перебував у Франції. В той час гол. уряду був О. Шульгин. Екзильний уряд відновив свою діяльність тільки після війни”¹.

¹ Енциклопедія Українознавства. (Перевид. в Україні). Львів : Молоде життя, 1993. Т. 11. С. 95–96.

У тексті зазначається, що 21–25 липня 1943 р. відбувся III Великий надзвичайний збір ОУН, учасники якого за нових воєнно-політичних умов покреслили головні програмні положення організації, у тому числі право кожного народу на створення власної держави. Через рік, у липні 1944 р., було створено Українську головну визвольну раду (УГВР) “як політичний провід УПА”. Її завданням була “розбудова суспільно-політичної бази боротьби збройного підпілля проти окупанта”. “Наприкінці 1944, – йдеться в статті, – коли всі укр. землі були окуповані більшовиками, німці змінили своє ставлення до українського питання. Восени 1944 вони випустили з концентраційних таборів українських політичних лідерів: С. Бандеру, А. Мельника, Я. Стецька, Т. Бульбу-Боровця та ін.

... Під проводом ген. П. Шандрука, В. Кубійовича й О. Семененка 17 березня 1945 р. в Німеччині створено Український Національний Комітет – політичний центр, який, однак, не міг багато зробити. Частково вдалося врятувати Дивізію “Галичина”, яку було переведено з більш. Фронту на бік зах. альянтів і перетворено на Першу Українську Дивізію в складі Української Національної Армії. Українська Дивізія була згодом інтернована в Ріміні”².

Окремо варто звернутися до статті “Націоналізм”, у якій розкриваються основні засади українського націоналізму його місце й роль у розгортанні самостійницького руху в першій половині XX ст. Детально аналізуючи розвиток, ідеологічні підстави, програмні засади українського націоналізму як політичного руху, автори тексту наголошують на його складності, внутрішніх організаційних, тактичних і стратегічних суперечностях, розходженнях у поглядах теоретиків та лідерів ОУН, наявності “ревізійністських тенденцій, еволюції українського націоналізму від його “інтегральної” форми тоталітарного зразка у 30-ті роки до демократичного самостійництва кін. 40-х – поч. 50-х років. XX ст.” Оскільки головним закидом опонентів українського націоналізму була (і залишається до цього часу) співпраця з III Райхом, видається важлива оцінка цього явища авторами статті. Вони стверджують із цього приводу таке: “Колоніальна політика німців в окупованій Україні перекреслила зовн.-політ. концепцію націонал. Руху. Але обставина, що Німеччина взагалі не хотіла мати українців за партнерів, звільнила укр. Н.[аціоналізм] від ролі, аналогічної до хорв. усташів чи словацьких глінківців”³.

Наступним знаковим енциклопедичним проектом варто відзначити “Політичну енциклопедію” Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України. Завдання, яке ставили перед собою виконавці проекту, – створення всебічного і ґрунтовного уявлення про стан політичної науки, її категоріальний апарат, загальноприйняті та альтернативні теорії та підходи у вивченні політичної історії в Україні. В енциклопедії тема українського націоналізму розкривається в статті “Націоналізм”, яку підготував для видання В. Кулик. Що ж до періоду Другої світової війни, то йому присвячено одне речення: “Під час 2-ї світової війни ОУН очолила спротив нацист. окупац. режимові, що увінчався створенням масової збройної сили – Української повстанської армії, яка після відступу нацистів і встановлення радянської влади протягом майже десятиліття вела боротьбу проти неї”⁴.

Статтю ж про ОУН у “Політичній енциклопедії” готував І. Патриляк. Дослідник згодом розширив та доповнив цю статтю і в іншому енциклопедичному виданні “Енциклопедії історії України”. Глибока й зважена розвідка автора ґрунтується на потужному фактологічному масиві, дала можливість вийти на конкретні та широкі узагальнення про роль і місце ОУН у національно-визвольному русі в роки Другої світової війни.

Статтю “Українська повстанська армія” підготував для видання О. Лисенко. Автор дуже стисло окреслив обставини створення, діяльності, основи тактики й стратегії, ідеологічно-програмні засади повстанського руху⁵.

Що ж стосується радянської енциклопедистики, то в серіях “Большой советской энциклопедии”, “Советской исторической энциклопедии”, “Энциклопедическом словаре”, “Українській радянській енциклопедії” – статті, присвячені українському націоналізмові, ОУН, УПА тощо

² Енциклопедія Українознавства. (Перевид. в Україні). Львів: Молоде життя, 1993. Т. 11. С. 95.

³ Ibid., Т. 5. С. 1726.

⁴ Політична енциклопедія. К.: Парлам. вид-во, 2012. С. 486.

⁵ Ibid., С. 731–732.

взагалі відсутні. Варто зазначити, що у виданнях часів незалежності України в деяких енциклопедичних виданнях відсутні гасла “Націоналізм” як то: в “Современной украинской энциклопедии” у 16 томах, виданій у Харкові. Варто було б зазначити, що основний наратив енциклопедії був запозичений з “Большой советской энциклопедии”, окремі гасла, що стосувалися історії України, були дописані авторами в хаотичній та малорепрезентативній формі, виступаючи здебільшого фактологічною констатацією, “Российском энциклопедическом словаре”, виданому в Москві 2001 р. та інших російських видань.

У “Современной украинской энциклопедии” гасла “ОУН” та “УПА” наводяться так: “Організація українських націоналістів – об’єднання в Західній Україні у 1929 – на поч. 1950-х рр.; наступниця Української військової організації (УВО). Створила воєнне формування – Українську повстанську армію, що боролася проти Червоної Армії у Велику Вітчизняну війну. Після 1945 р. залишки ОУН діяли підпільно”⁶.

“Українська повстанська армія (УПА) – підпільне воєнно-політичне угруповання, яке діяло з 1942 р. під керівництвом ОУН. У Польщі ліквідована в 1947, в УРСР – на поч. 1950-х рр.”⁷.

Найбільш фундаментальним є “Енциклопедія історії України” видавництва “Наукова думка”, ідея створення проекту виникла у 1994 р., а практична робота з її підготовки почалася 1997 р. Слід мати на увазі тогочасний стан вітчизняної гуманітаристики в цілому. Це був період глибокого переосмислення минулого й пошуку власного місця в світовому науковому просторі.

Питання самостійницького руху належали до тих тематичних блоків, які потребували суспільної й наукової реабілітації та легітимації.

Оскільки осью силою українського національно-визвольного руху стали послідовники українського націоналізму, цим публікаціям відводиться важливе місце в енциклопедичних форматах. У статті “Націоналізм”, підготовленій для “Енциклопедії історії України” Л. Нагорною, власне українському націоналізмові відводиться незначна частина, причому нічого не сказано про його еволюцію в 40–50-ті роки ХХ ст. у бік демократичних цінностей. Натомість зазначено, що “у процесі взаємодії і протиставлення з ін. ідеологіями та світоглядними системами він у 20 ст. виразно еволюціонував у бік крайнього, інтегрального Н., набуваючи таких рис, як апологія нац. винятковості, схильність до політ. екстремізму і його героїзація, абсолютизація вічного суперництва націй. Фанатизм, дух нац. нетерпимості, ксенофобії, втілені в радикально-націоналістичних концепціях, створили в очах значної частини суп-ва негативний імідж не лише Н., але й української ідеї”⁸. Варто наголосити на тому, що в найбільших й авторитетних виданнях феноменологія українського націоналізму, в одному випадку, фактично не розкрита, а в іншому, – подана однобоко й плоско.

ЕІУ стала своєрідним майданчиком для оприлюднення результатів системних напрацювань вітчизняних науковців, апробації нових методологічних і концептуальних підходів, новітнього, неполітизованого термінологічного апарату, в основі якого – цілісні концепції історії України, значно відмінні від російських чи радянських схем.

В енциклопедичному 10-томнику подана найбільша кількість гасел, присвячених тематиці національно-визвольного руху, порівняно з іншими енциклопедичними виданнями. У гаслах, вміщених в ЕІУ, розкривається роль і місце самостійницького руху, характеризується роль окремих політичних і громадських інституцій та діячів, простежуються причинно-наслідкові зв’язки.

ЕІУ створила умови для усталення дефінітивно-категоріального апарату, якою користуються дослідники України.

Ще один важливий сегмент теми, відображений в ЕІУ, – це історична біографістика. Портретна галерея в цьому виданні “залюднює” “Енциклопедію” і сприяє з’ясуванню мотиваційних чинників, що визначали політичні погляди й моделі поведінки головних діячів національно-визвольного руху в роки Другої світової війни.

⁶ Современная украинская энциклопедия. Х., 2007. Т. 10. С. 290.

⁷ Ibid., Т. 13. С. 406.

⁸ Енциклопедія історії України. К. : Наук. думка, 2004. Т. 7. С. 241.

Оцінюючи цей унікальний науковий проект, слід нагадати, що про його суспільну й наукову вагу переконливо свідчить присвоєння його авторському колективу Державної премії в галузі науки і техніки 2016 року. Водночас появу такого видання слід вважати одним із важливих шаблів у формуванні українського енциклопедичного контенту та загальної концепції історії України.

В енциклопедичних виданнях можна виявити статті про Р. Шухевича, А. Мельника, Я. Стецька та інших діячів ОУН і командирів УПА, і ці концентровані життєписи також сприяють популяризації знань про національно-визвольний рух в Україні у ХХ ст., хоча й виконані з різним ступенем повноти й тенденційності. Крім того, у працях жанру існує низка гасел, які відображають особливості українського самостійницького руху воєнної доби, наприклад: Українська головна визвольна рада, “Польська Січ”, Український національний комітет, Українські національні ради (у Львові та Києві), Українська народна самооборона, Буковинський курінь, Українське державне правління, НРВО, Фронт національної єдності, Фронт української революції та інші. Як їхня наявність, так і відсутність в енциклопедичних проектах є свідченням стану історичної науки в певних суспільно-політичних умовах, рівня її свободи й автономності від влади, політичної кон’юнктури та соціального замовлення⁹.

Незважаючи на широкий спектр персоналій національно-визвольного руху періоду Другої світової війни, не можна обійти ключову фігуру цього періоду – С. Бандеру. У статті, яку підготувала для “Енциклопедії історії України” О. Стасюк, наводиться авторська оцінка з якою складно не погодитися “Прізвисьце Б.[андери] є символом укр. нац.-визв. руху 1930–50-х рр.”¹⁰.

Специфічно, зі зрозумілих причин, наводять оцінку діяльності С. Бандери російські історики. Так, в енциклопедії “Великая Отечественная война. 1941–1945” міститься стаття, у якій стисло згадані основні віхи життя та боротьба очільника ОУН(СД). Уникаючи характеристики самого діяча, автор зміщує акценти на інші сюжети, до яких головний персонаж має опосередкований стосунок. Зокрема, зазначається, що до нападу Німеччини на СРСР “Бандері вдалося сформувати під німецьким протекторатом батальйони українських націоналістів – “Нахтігаль” і “Роланд”, які надалі використовувались як каральні підрозділи на окупованій території СРСР та відзначилися своєю жорстокістю проти мирного населення”. Визнається факт бойових дій не тільки з радянськими партизанами, підрозділами Червоної армії та військ НКВС, а й німецькими частинами. Водночас наголошується, що члени ОУН та упівці “здійснювали вбивства” радянських активістів та військовослужбовців Червоної армії, влаштовували акції терору проти місцевих мешканців¹¹. Ці вкрай заангажовані матеріали переконують у тому, що сучасна російська історіографія продовжує експлуатувати радянські концептуальні підходи до оцінки українського самостійницького руху.

Важливе місце для сучасної популяризації історичних знань відіграє мережа Інтернет. Особливе місце серед тематичних запитів посідає український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни. Найбільш повно представлена інформація на загальнодоступній вільній багатомовній онлайн-енциклопедії Вікіпедії (Wikipedia). Як інтернет-довідник, Вікіпедія є найбільшою і найпопулярнішою серед подібних сайтів. За обсягом відомостей і тематикою Вікіпедію вважають найповнішою енциклопедією, яку коли-небудь створювали за всю історію людства. За даними статистичної компанії Alexa Internet сайт Вікіпедія станом на січень 2016 року посів сьоме місце серед ста найпопулярніших веб-сайтів у світі і 13 серед ста найпопулярніших веб-сайтів в Україні¹². Тому нескладно переоцінити роль, яку відіграють інтернет-портали в сучасному інформаційному світі. Проте варто врахувати той факт, що будь-хто, у кого є доступ до читання Вікіпедії, також може редагувати практично всі її статті. Дуже часто у зв’язку з цим деякі статті редагуються залежно від політичного запиту, й інформація

⁹ Степан Борчук, “Проблематика українського національно-визвольного руху в роки Другої світової війни на сторінках енциклопедичних і бібліографічних видань” *Галичина*. Ч. 22–23. (2013): 493–500.

¹⁰ Енциклопедія історії України. К.: Наук. думка, 2004. Т. 1. С. 177.

¹¹ Великая Отечественная война. 1941–1945: энциклопедия. М., 2010: 46, 47.

¹² “Список найпопулярніших веб-сайтів в Україні”, *Alexa Internet*. Доступ отримано 16 жовтня 2017, <https://www.alexa.com/topsites>.

використовується з метою маніпуляції суспільною свідомістю. Так, можна навести приклад публікацій, присвячених УПА, які відрізняються за насиченням фактологічного матеріалу, наявністю ілюстративного матеріалу та посиланнями на зовнішні джерела залежно від обраної мови. Найбільш суттєвою довгий час була різниця між україномовною та російськомовною версіями, певні відмінності були присутні й у німецькомовних та англomовних публікаціях. Це ж саме стосується і публікацій, пов'язаних із персоналіями, зокрема з постаттю С. Бандери.

Оскільки енциклопедичний жанр є доволі своєрідним і досить складним, а авторська відповідальність високою, статті, розраховані на широке коло читачів, мають поєднуватися з лаконічністю, науковою конкретикою, чіткою логікою викладу матеріалу, то "паперовий" варіант є складним монументальним твором, а тиражі не можуть задовольнити широкий суспільний запит. На допомогу приходять інтернет-простір. Головне при цьому чітко усвідомлювати рівень представленої інформації. Усе ж більшість публікацій в електронних енциклопедіях редагуються та відстежуються спеціалістами та експертами в тій чи іншій галузі. Так, статті історичного спрямування на сайті Вікіпедія українською мовою редагуються співробітниками Інституту історії НАН України у співдружності з фаховими спеціалістами інших наукових інституцій.

Однак, незважаючи на інтернет-потенціал електронних баз даних, друковані видання займають авторитетні позиції як серед науковців, так і серед пересічних читачів. А суспільний інтерес до українського національно-визвольного руху в цілому та періоду Другої світової війни зокрема, враховуючи сучасну геополітичну ситуацію, ставить перед дослідником завдання створити документальну працю, яка б, нарешті, звільнившись від ідеологічної заангажованості, сповна розкрила проблематику самостійницького руху. Ймовірно, саме тому відділ історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України на чолі з О. Лисенком розпочали роботу над створенням "Словника" "Енциклопедії історії України періоду Другої світової війни".

UKRAINIAN NATIONAL LIBERATION MOVEMENT IN THE SECOND WORLD WAR IN THE ENCYCLOPEDIA EDITION (ON THE EXAMPLE OF THE OUN AND UPA)

Stepan BORCHUK

State Higher Educational Institution

"Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University",

Department of World History,

Shevchenko Str., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Summary

The Ukrainian national liberation movement during the Second World War was analyzed. The main attention is focused on the analysis of the specifics of the coverage of the OUN and UPA in encyclopaedic editions. The changes in the vectors of coverage of the national liberation movement in the historical literature are revealed. Changes in the representation of basic information in encyclopaedic format projects have been traced. The emphasis is placed on the specifics of the presentation of the material in slogans devoted to OUN and UPA. The example of the analyzed slogans gives the opportunity to understand the process of scientific reconstruction of the general canvas of the historical process, the socio-political context and the separate aspects of the autonomous movement in various encyclopaedic formats. On the basis of articles contained in encyclopaedic projects, the achievements and future prospects of coverage of the national liberation movement in the encyclopaedic format are described. The cultivated array allows, in addition to analysis and broad statements, to identify and problematic vectors of coverage of the liberation movement by encyclopaedic publications that need to be addressed by modern historical science, taking into account the public interest and the demands of the state.

Keywords: *encyclopedia, World War II, OUN, UPA, national liberation movement, EIU, slogans, nationalism, independent movement.*

REFERENCES

Borchuk Stepan. "Problematyka ukrains'koho natsional'no-vyzvol'noho rukhu v roky Druhoi svitovoi vijny na storinkakh entsyklopedychnykh i bibliohrafichnykh vydan'" *Halychyna*. No. 22–23. (2013): 493–500. (in Ukrainian).

Chubar'ian A. O. (Ed.). (2010). Velykaia Otechestvennaia vojna 1941–1945: entsyklopeddiia. Moskva: OLMA Medya Hrapp. (in Russian).

Kubiiovych, V. (Ed.). (1993). Entsyklopediia Ukrainoznavstva. (Vol. 11). Lviv: Molode zhyttia. (in Ukrainian).

Levenets, Iu. (Ed.). (2012). Politychna entsyklopediia. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo. (in Ukrainian).

Smolii, V. A. (Ed.). (2003). Entsyklopediia istorii Ukrainy. (Vol. 1). Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).

Sovremennaia ukraïnskaia Entsyklopediia. (2007). Khar'kov: Knyzhnyj klub. (in Russian).

“Spysok najpopuliarnishykh veb-sajtiv v Ukraini”, Alexa Internet. Accessed 16 October 2017, <https://www.alexa.com/topsites>.

Надійшла до редакції 14 10 2017 р.